

Determination of Psychometric Properties of the Parents Burnout Scale

Avşar Ardıç, Ege University, ORCID ID: 0000-0002-9634-1437
Seray Olçay, Hacettepe University, ORCID ID: 0000-0002-5007-7466

Abstract

Participation of a new member to the family has some positive and negative effects for the family. At the same time, the new member with developmental disabilities leads to an increase in these negative effects and an increase in the responsibilities of the parents. Over time, these responsibilities expected from parents can cause a burden on parent). It is that also called parental burnout and involves cognitive, emotional and physical fatigue in parents of children with developmental disabilities. The aim of this study is to determine the psychometric properties of the "Parents Burnout Scale" developed by Kaner (2007) over parents of children with Autism Spectrum Disorder (ASD). For this purpose, research is designed with descriptive research design. Participants of study were the parents of the 237 children with ASD. Validity and reability analyzes of the data collected from the participants were carried out and it was seen that the Parents Burnout Scale was a valid and reliable tool in determining the burnout level of the parents of children with ASD.

Keywords: Parents burnout, parents burnout scale, autism spectrum disorder, validity, reability.

Inönü University
Journal of the Faculty of Education
Vol 20, No 2, 2019
pp. 619-632
DOI: 10.17679/inuefd.531692

Article type:
Research article

Received : 24.02.2019
Accepted : 17.05.2019

Suggested Citation

Avşar, A. & Olçay, S. (2019). Determination of psychometric properties of the parents burnout scale. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 20(2), 619-632. DOI: 10.17679/inuefd.531692

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The concept of burnout was first used to describe the emotional exhaustion manifested by the failure of employees with a high workload, fatigue, energy and power loss (Freudenberger, 1974). Initial research on burnout focused on people working in different professions. In the following periods, it is stated that burnout associated with prolonged stress is not only associated with work life (Breso, Salanova and Schaufeli, 2007; Hu and Schaufeli, 2009), marriage (Aydoğan and Kızıldağ, 2017) and parenthood (Norberg, 2007; Shearn and Todd, 1997; Weiss, 2002).

Burnout, despite being examined through the different roles that individuals have made over the role as parents is to take care of the small number of studies. Being a parent is a process that is perceived as positive but brings with it negative changes (Figley, 1998). Specially, having a child with developmental delay, inadequacy, or chronic health problems, additional stress sources by minimizing the ideal child-rearing efforts of parents (Küçüker, 1997; O'Shea, O'Shea, Algozzine and Hammitte, 2001); additional responsibilities (Chadwick et al., 2013); which brings cognitive, emotional and physical fatigue (Melamed, Kushnir and Shiran, 1992). This situation is called as parental burnout. Research and expert opinions show that there is a strong relationship between the inadequacy of children or chronic health problems and the levels of burnout of parents (Norberg, Mellgren, Winiarski and Forinder, 2014; Weiss, 2002); It is shown that the level of burnout of parents with a child with a disability or chronic health problems is higher than that of a healthy child (Lindström, Aman and Norberg, 2010; Norberg, 2007; Norberg et al., 2014; Poslawsky, Naber, Van Daalen and Van Engeland, 2014; Shearn and Todd, 1997).

Purpose

A significant number of children who show developmental characteristics that are not suitable for parents' ideal child-rearing efforts constitute children with a diagnosis of Autism Spectrum Disorder (ASD). The severity of the symptoms and symptoms of repetitive behaviour and interest in children with ASD is limited, affecting the participation of children with ASD in daily life activities at different levels and causing differences in the level of support they need to maintain these activities [American Psychiatric Association (APA), 2013]. As the level of support required increases, the level of burnout that parents experience due to the diagnosis of their children also increases (Poslawsky et al., 2014; Segeren and Fernandes, 2016; Weiss, Wingsiong and Lunsy, 2014). Although there was made an effort to measure the burnout of parents with children with ASD in the international and Turkish literature, there was no study that examined the psychometric properties of a tool used to determine burnout of parents with a diagnosis of ASD or a tool used to determine the level of burnout of parents in pediatric parents who were diagnosed with ASD. Based on these limitations, the aim of this study was determined the validity and reliability of the Parents Burnout Scale (PBS) developed by Kaner (2007).

Method

This research was conducted with descriptive research design. The parents of the children diagnosed with ASD are the universe of research. In this research, a sample of the study was determined by purposive sampling method. The formation criterion of the sample is to have health board report showing that children are diagnosed with ASD. The study was carried out with 237 parents, 184 mothers (78%) and 53 (22%) fathers who have children with ASD and fulfilled PBS. The mean age of the participants was 38.64 and the standard deviation was 7.95. In this research, data were collected with "Participant Demographic Information Form" and PBS. The factor structure of PBS was investigated by exploratory factor analysis (EFA), which is one of the basic methods used in determining the structures of the scales (Çelik and Yılmaz, 2013). The relationship between the subscales and total score of PBS was analysed by Pearson correlation coefficient. The internal consistency of the scale scores was analysed with Cronbach's alpha coefficient. Two-half reliability was used to calculate the reliability of the PBS and the Spearman-Brown two-half reliability coefficient was calculated. In addition of two-half reliability, test-retest reliability was calculated by data gathered from 36 parents in living Izmir province. The time between two applications is approximately 3 months. Scale scores were also analysed for item-total correlations and the results were reported in the findings section.

Findings

As a result of the exploratory factor analyses made with the data collected from the parents of children with ASD, seven items (11th, 13th, 14th, 24th, 29th, 31st, and 32nd) were excluded from the scale because of confused items. The structure of PBS with 52-items was reduced to 45 items by subtracting confused seven items from the scale. It is observed that item factor loadings in the first state of PBS ranged from .41 to .77 (Kaner, 2007). In this study, it was seen that item factor loads ranged between .50 and .82. In this research, item factor loads of PBS is increased according to the original study. In addition, factor rotation results showed that the variance explained by four factors was 59.09%. In the reliability and validity study conducted by Kaner (2007), it is seen that the four-factor structure on 52 items explains 51.02% of the total variance. In this study, although the number of items decreased compared to the initial state, the percentage of the variance explained by the scale increased. It is seen that the subscale total score correlations made to provide additional evidence for the validity of the PBS were between .47 and .92. This correlation coefficient was statistically significant ($p < .01$). However, this subscale total score correlation coefficient is lower than the first study conducted by Kaner (2007) because, in the first study, the subscale total score correlations ranged from .73 to .95 (Kaner, 2007). This is thought to be caused by the low number of participants and the number of items compared to the first study. Another evidence for validity is to examine the correlations of the subscales. The correlation between the subscales was statistically significant ($p < .01$). The item-total score correlation, which was accepted as evidence for both validity and reliability, was also calculated for the data collected from the parents' children who were diagnosed with ASD. In this study, the item total score correlations of 45 items were between .20 and .78.

The reliability of PBS was analysed for reliability in terms of internal consistency with Cronbach alpha coefficient and two-half reliability. In this study, the Cronbach's alpha coefficient of PBS over 45 items is .96. In a study by Kaner (2007), Cronbach's alpha coefficient of PBS over 52 items was found to be .89. In the present study, the Cronbach's alpha coefficient of the final version of PBS was higher than the initial state. In addition, when the Cronbach's alpha coefficients of the subscales are examined, it is seen that the coefficients obtained in this study are generally higher than the coefficients obtained by Kaner (2007). In this study, two semi-reliability, which is another method for determining the reliability of PBS, was calculated. The two semi-reliability of the PBS, calculated from this sample, is .88 and this coefficient is considered to be the lowest coefficient of reliability since it has two semi-reliability. In the first study by Kaner (2007), two-half reliability was not calculated. Test-retest reliability of PBS was calculated by Pearson product-moment correlation, is .98.

Discussion & Conclusion

As a result, when the data obtained in this study conducted on the parents of children who were diagnosed with ASD were analysed; although the number of items decreased to 45, it was observed that the PBS had a four-factor structure and this structure explained 59% of the variance. At the same time, it can be said that the validity of the final state of the PBS is supported by the correlations of the subscale total score correlations and the subscales. When the reliability characteristics of the PBS are examined, it can be said that the vehicle is reliable in terms of internal consistency. When the results of the analysis are examined, it can be seen that PBS can be used as a valid and reliable tool to measure the burnout of the parents with children who are diagnosed with ASD.

Anne-Baba Tükenmişlik Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerinin Belirlenmesi

Avşar Ardıç, Ege Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-9634-1437
Seray Olçay, Hacettepe Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-5007-7466

Öz

Aileye yeni bir üyenin katılımının, aile için hem olumlu hem de olumsuz bazı etkileri söz konusudur. Aileye yeni katılan üyenin gelişimsel yetersizliğinin olması olumsuz etkilerin ve anne-babanın sorumluluklarının artmasına neden olmaktadır. Bu durum zaman içerisinde anne-babalardan beklenen sorumlulukların ağır bir yük oluşturmasına ve anne-babaların yıpranmasına neden olabilir. Ebeveyn tükenmişliği olarak da adlandırılan bu yıpranma gelişimsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarında bilişsel, duygusal ve fiziksel yorgunluğu beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın amacı Kaner (2007) tarafından geliştirilen "Anne-Baba Tükenmişlik Ölçeği"nin (ATÖ) psikometrik özelliklerinin Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocukların anne-babaları üzerinden belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma betimsel araştırma deseni ile desenlenmiştir. Araştırmanın katılımcıları OSB olan 237 çocuğun anne ve babasıdır. Katılımcılardan toplanan veriler ile ATÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve ATÖ'nün OSB olan çocukların anne-babalarının tükenmişlik düzeyinin belirlenmesinde geçerli ve güvenilir bir araç olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: ebeveyn tükenmişliği, anne-baba tükenmişlik ölçeği, otizm spektrum bozukluğu, geçerlik, güvenilirlik

Inönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 20, Sayı 2, 2019
ss. 619-632
DOI: 10.17679/inuefd.531692

Makale türü:
Araştırma makalesi

Gönderim Tarihi : 24.02.2019
Kabul Tarihi : 17.05.2019

Önerilen Atıf

Ardıç, A. & Olçay, S. (2019). Anne-baba tükenmişlik ölçeğinin psikometrik özelliklerinin belirlenmesi. *Inönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 619-632. DOI: 10.17679/inuefd.531692

GİRİŞ

Tükenmişlik kavramı ilk olarak iş yükü fazla olan çalışanların yaşadıkları başarısızlık, yorgunluk, enerji ve güç kaybı gibi özelliklerle kendini gösteren duygusal tükenmişliği tanımlamak için kullanılmıştır (Freudenberger, 1974). Maslach ve Jackson (1981) tükenmişlik kavramını biraz daha genişleterek duygusal tükenmişlik bileşenine ek olarak duyarsızlaşma ile bireysel başarı eksikliği bileşenlerinden söz etmişlerdir. Duygusal tükenmişlik duygusal olarak aşırı yüklenme ve yorgunluk; duyarsızlaşma, hissizlik, kişinin kendisine ya da bakım sağladığı kişilere karşı duyarsızlaşması; bireysel başarı eksikliği ise kişinin kendisini yeterli, üretken ve başarılı görmemesi durumu olarak tanımlanmıştır.

Tükenmişlik üzerine ilk araştırmalar farklı mesleklerde çalışan kişiler üzerine odaklanmıştır. İlerleyen dönemlerde uzun süreli strese maruz kalma ile ilişkilendirilen tükenmişliğin yalnızca iş yaşamı ile ilişkili olmadığı, öğrencilik (Breso, Salanova ve Schaufeli, 2007; Hu ve Schaufeli, 2009), evlilik (Aydoğan ve Kızıldağ, 2017) ve anne-babalık (Norberg, 2007; Shearn ve Todd, 1997; Weiss, 2002) gibi durumlarla da ilişkili olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur. Tükenmişlik, bireyin sahip olduğu farklı rolleri üzerinden incelenmiş olmasına rağmen anne-baba olma rolü üzerinden yapılan araştırmaların sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Anne-baba olma durumu olumlu olarak algılanan ancak olumsuz değişimleri de beraberinde getiren bir süreçtir (Figley, 1998). Olumsuz değişimlerin başında sorumluluğun artması, zaman yönetimindeki sınırlılık ve yorgunluk gelmektedir. Bu değişkenlerin içerisinde yorgunluk neredeyse tüm anne-babalar için geçerli olan bir durumdur (Kendall-Tackett, 2001). Zaman içerisinde anne-babalardan beklenen sorumluluklar ağır bir yük oluşturarak anne-babalarda yıpranmaya neden olmaktadır (Kaner, 2007). Bu yıpranmışlığın özellikle anne-babaların ideal çocuk yetiştirme çabalarına paralellik göstermeyen çocuklarındaki gelişimle birlikte daha yoğun hissedilmeye başladığı alanyazında ifade edilmektedir (Crocket, Woodfield ve Smith, 2005; Kendall-Tackett, 2001).

Çocuklarda gelişimsel gecikme, yetersizlik ya da kronik sağlık sorunlarının görülmesi anne-babanın ideal çocuk yetiştirme çabalarını boşa çıkararak ek stres kaynaklarını (Küçükler, 1997; O'Shea, O'Shea, Algozzine ve Hammitte, 2001); ek sorumlulukları (Chadwick ve diğ., 2013); bilişsel, duygusal ve fiziksel yorgunlukları beraberinde getirmektedir (Melamed, Kushnir ve Shiran, 1992). Bu durum anne-baba tükenmişliği olarak adlandırılmaktadır. Anne-baba tükenmişliği anne-babanın başarısızlık duygusuna sahip olması, yıpranmışlık yaşaması, enerjisinin ve gücünün azalması ya da tatmin edilemeyen istekler sonucunda iç kaynaklarında oluşan tükenme durumudur (Aydoğan ve Kızıldağ, 2017; Kaner, 2007; Lindström, Aman, Anderzen-Carrison ve Norberg, 2016). Araştırmalar ve uzman görüşleri çocuklardaki yetersizlik ya da kronik sağlık sorunlarıyla anne-babaların tükenmişlik düzeyleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu (Norberg, Mellgren, Winiarski ve Forinder, 2014; Weiss, 2002); yetersizlik ya da kronik sağlık sorunları olan çocuğa sahip anne-babaların tükenmişlik düzeyinin sağlıklı çocuğa sahip anne-babalardan daha yüksek olduğunu göstermektedir (Lindström, Aman ve Norberg, 2010; Norberg, 2007; Norberg ve diğ., 2014; Poslawsky, Naber, Van Daalen ve Van Engeland, 2014; Shearn ve Todd, 1997).

Anne-babaların ideal çocuk yetiştirme çabalarına uygun olmayan gelişim özellikleri gösteren çocuklar içerisinde önemli bir bölümü yetersizlik gösteren çocuklar oluşturmaktadır. Yetersizlik gruplarından biri olan Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), tüm aile üyeleri üzerinde olumsuz etki bırakma olasılığı olan ve yaşam boyu süren nöro-gelişimsel bir bozukluktur (Aydoğan ve Kızıldağ, 2017; Duarte, Bordin, Yazigi ve Mooney, 2005). Tüm yetersizlik gruplarında olduğu gibi anne-babalar OSB tanısı olan çocuklarının doğal bakıcılarıdır ve bu bakım çocuğun gereksinimlerine bağlı olarak farklı düzeylerde yaşam boyu sunulmaya devam etmektedir (Demirhan ve diğ., 2011). Uzun süreli bakımın neden olduğu yük, yorgunluk, değişen aile rolleri ve rutinleri ile birlikte tanılamada ve hizmete ulaşmada karşılaşılan zorluklar, tanı hakkında yetersiz bilgilendirmeler, çocuğu uygun eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ulaşımını sağlamanın neden olduğu ekonomik yük ve sosyal yaşama katılmada yaşanan güçlükler OSB tanısı olan çocuk anne-babalarında tükenmişliğe neden olmaktadır (Ardıç, 2013; Atagün, Balaban, Atagün, Elagöz ve Özpolat, 2011; Poslawsky ve diğ., 2014; Weiss, 2002; Weiss, Wingsong ve Lunsy, 2014). Tüm bunlarla beraber OSB'ye özgü iletişim ve etkileşim ile davranış özelliklerinin anne-babalarda tükenmişliği etkilediğine dair bulgular bulunmaktadır (Griffith, Hastings, Nash ve Hill, 2013; Hastings, 2003; Poslawsky ve diğ., 2014; Stanojevic, Nenadovic, Fatic ve Stokic, 2017).

OSB tanısı olan çocukların iletişim ve etkileşim özellikleri ile anne-baba tükenmişliği arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların bulguları farklılıklar göstermektedir. İletişim eksikliklerinin, anne-babaların çocuklarının gereksinimlerini ve verdikleri ipuçlarını algılamayı zorlaştırarak anne-babalarda daha fazla depresyon, somatik şikayetler ve tükenmişliğe yol açtığına dair araştırma bulgularının yanı sıra (Poslawsky ve diğ., 2014; Stanojevic ve diğ., 2017); sözel iletişim eksikliği olan ve olmayan OSB tanısı olan çocuk anne-babalarının stres düzeylerinin farklılaşmadığını, çocukların ifade edici dil gelişimleri ile anne-babaların stres düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını, iletişim özelliklerinin anne-baba tükenmişliğini

yordamadığını ortaya koyan bulgular da mevcuttur (Segeren ve Fernandes, 2016; Tomanik, Harris ve Hawkins, 2004).

OSB tanısı olan çocukların iletişim özelliklerinden farklı olarak, OSB'de diğer bir önemli belirti alanı olan davranış özellikleri ile anne-baba tükenmişliği arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların bulguları ise tutarlılık göstermektedir. Araştırmalar OSB tanısı olan çocukların zorlayıcı ve yıkıcı davranış örüntülerine sahip olma düzeyi ile anne-babaların tükenmişlik düzeyi arasında (Griffith ve diğ., 2010; Hastings, 2003); çocuklarda görülen yeme ve uyku bozuklukları, duygusal düzenleme güçlükleri ile annelerin stres düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Davis ve Carter, 2008).

OSB tanısı olan çocuklarda görülen iletişim ve etkileşim yetersizlikleri ile sınırlı, tekrarlayan davranış ve ilgi alanları belirtilerinin ağırlık düzeyi OSB tanısı olan çocukların günlük yaşam etkinliklerine katılımını farklı düzeylerde etkilemekte ve bu etkinlikleri sürdürmek için gereksinim duyduğu destek düzeylerinde farklılığa yol açmaktadır (American Psychiatric Association [APA], 2013). Gereksinim duyulan destek düzeyi arttıkça anne-babaların çocuklarının tanısından dolayı yaşadıkları tükenmişlik düzeyi de artmaktadır (Poslawsky ve diğ., 2014; Segeren ve Fernandes, 2016; Weiss ve diğ., 2013). Tunçel (2017) tarafından yapılan bir çalışmada OSB tanısı olan çocuk annelerinin depresyon, tükenmişlik ve umutsuzluk düzeylerinin çocuktaki OSB belirtilerinin ağırlık düzeyine göre (hafif ve ağır) farklılaştığı; otistik bozukluk indeks puanları yüksek olan çocukların annelerinin depresyon, tükenmişlik ve umutsuzluk düzeylerinin, otistik bozukluk indeks puanları düşük olan çocukların annelerinden anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür.

Uluslararası alanyazında OSB tanısı olan çocuk anne-babalarının tükenmişlikleri ve bu tükenmişliği etkileyen değişkenleri ele alan araştırmaların bulunduğu görülmektedir (Poslawsky ve diğ., 2014; Segeren ve Fernandes, 2016; Weiss ve diğ., 2013). Türkiye'de ise genel olarak serebral palsi ve zihin yetersizliği tanısı olan çocuk anne-babalarında tükenmişliği inceleyen araştırmalara ulaşılmış (Cin, Aydın ve Arı, 2017; Demirhan ve diğ., 2011; Duygun ve Sezgin, 2003; Verip, 2005) ancak OSB tanısı olan çocuk anne-babalarında tükenmişliği konu alan sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmüştür (Tunçel, 2017).

Hem uluslararası alanyazında hem de Türkiye'de OSB tanısı olan çocuk anne-babalarının tükenmişliğini ölçmeye yönelik çalışmalar olmakla beraber OSB tanısı olan çocuk anne-babalarının tükenmişliğini ölçmek üzere geliştirilmiş bir araca ya da anne-babalarda tükenmişlik düzeyini belirlemede kullanılan bir aracın OSB tanısı olan çocuk anne-babaları üzerinden psikometrik özelliklerinin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu sınırlılıklardan yola çıkılarak bu araştırmada anne-babaların tükenmişliğini belirlemek amacıyla daha önce Kaner (2007) tarafından geliştirilen ancak geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları OSB tanısı olan çocuk anne-babalarıyla yapılmayan "Anne-Babalık Tükenmişliği Ölçeği"nin (ATÖ) OSB tanısı olan çocuk anne-babaları üzerinden geçerlik ve güvenilirliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Kaner (2007) tarafından geliştirilen ATÖ'nün OSB tanısı olan çocuk anne-babaları üzerinden geçerlik ve güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma, betimsel araştırma deseni ile yürütülmüştür. Betimsel araştırma deseni, bir durum veya olgunun özelliklerini, durumunu doğru bir şekilde tasvir etmek için yapılan araştırmalardır (Johnson ve Christensen, 2014). Bu araştırma deseninde temel amaç, neden-sonuç ilişkisine odaklanmak yerine, verilen bir durumda var olan değişkenleri tanımlamak, bazen de bu değişkenler arasındaki ilişkileri betimlemektir (Johnson ve Christensen, 2014).

Katılımcılar

Bu araştırmanın evreni OSB tanısı olan çocukların anne-babalarıdır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak araştırma örneklemi oluşturulmuştur. Örneklemin oluşturulmasında çocukların OSB tanısı olduğunu gösteren bir sağlık kurulu raporuna sahip olunması ölçüt olarak belirlenmiştir. OSB tanısı olan çocuk anne-babalarına ulaşmak üzere yedi coğrafi bölgeden, yöneticileri ile iletişime geçilebilen farklı illerde bulunan özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine ATÖ gönderilerek merkez yöneticilerinden OSB raporuna sahip çocuk anne-babalarından araştırmaya katılmaya gönüllü olanlara ATÖ'yü uygulamaları istenmiştir. Bu amaçla gönderilen 340 ATÖ'den %74.71'i geri dönmüştür (N = 254). Geri dönen ölçekler arasından tamamı ya da bir kısmı boş bırakılan 17 ölçek çıkarılmıştır. Araştırma ATÖ'yü tam olarak dolduran 184 anne (%78) ve 53 (%22) baba olmak üzere toplam 237 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir (N=237).

Katılımcıların yaş ortalaması 38.64 ve bu ortalamanın standart sapması 7.95'dir. Araştırmaya en fazla katılım İzmir'den olmuş (n = 99); İzmir'i sırasıyla İstanbul (n = 42), Ankara (n = 28), Samsun (n = 26), Manisa (n = 17), Mardin (n = 14), Van (n = 6) ve Çorum (n = 5) izlemiştir. Eğitim durumları incelendiğinde ise katılımcıların

ilköğretim (n = 89), ortaöğretim (n = 57) ve lisans (n = 84) düzeyinde eğitim aldıkları, 14 katılımcının ise okur-yazar olmadığı görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada "Katılımcı Demografik Bilgi Formu" ve "Anababalık Tükenmişliği Ölçeği (ATÖ)" ile veri toplanmıştır. Katılımcı Demografik Bilgi Formu'nda katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ile çocuklarının tanı ve demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır.

ATÖ anne-babaların evlilik ilişkisinde yaşadıkları tükenmişlik düzeyini belirlemek amacıyla Kaner (2007) tarafından geliştirilmiş, 52 madde ve 4 alt ölçekten oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçekte yer alan maddeler "Beni çok iyi tanımlıyor" (1), "Beni iyi tanımlıyor" (2), "Beni biraz tanımlıyor" (3), "Beni pek iyi tanımlamıyor" (4) ve "Beni hiç tanımlamıyor" (5) şeklinde puanlanmaktadır.

ATÖ'nün ilk alt ölçeği 18 maddeden oluşan "Olumsuz Eş ve Evlilik İlişkisi" alt ölçeğidir. Bu alt ölçek eşlerin birbirleriyle ilişkilerindeki hoşnutsuzluk, mutluluk, anlaşmazlık ve uyumsuzlukları ifade eden maddeleri içermektedir. İkinci alt ölçek "Duygusal Tükenmişlik" alt ölçeğidir. Bu alt ölçek 17 maddeden oluşmaktadır ve eşlerin evliliklerinde bunaltıya, bitkinliğe, karamsarlığa ve çocuklarını nasıl algıladıklarına yönelik maddeler yer almaktadır. "Eşe ve Çocuklara Duyarlılık" alt ölçeği ATÖ'nün üçüncü alt ölçeğidir ve 11 maddeden oluşmaktadır. Bu alt ölçek, eşlerin birbirlerinin ve çocuklarının sorunlarına duyarlılığını ölçmek için geliştirilmiş maddeleri içermektedir. Aynı zamanda bu alt ölçek eşlerin birbirleriyle ve çocuklarıyla birlikte olmaktan hissettikleri duyguyu da ölçmeyi amaçlamaktadır. ATÖ'nün son alt ölçeği 6 maddeden oluşan "Evlilikten Doyum Alma" alt ölçeğidir. Bu alt ölçek eşlerin genel olarak evlilikten ve eşlerin ilişki şeklinden hoşnutsuzluklarını ölçmeyi amaçlayan maddelerden oluşmaktadır (Kaner, 2007).

ATÖ'nün 52 maddesinin faktör yük değerleri .41 ile .77 arasında değişmektedir. Dört faktör altında toplanan maddeler toplam varyansın %51.02'sini açıklamaktadır. Alt ölçeklerin ATÖ toplam puanı ile korelasyonu .73 ile .95 arasında değişmektedir. ATÖ'nün geçerlik çalışması Köker (1991) tarafından uyarlanan Yaşam Doyumu Ölçeği ile gerçekleştirilmiştir. ATÖ toplam puanı ile Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r = -.57, p < .01$) (Kaner, 2007). ATÖ'nün güvenilirlik analizi ise Cronbach alfa iç tutarlılık analizi ile gerçekleştirilmiştir. Alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları; Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi alt ölçeği için .94, Duygusal Tükenmişlik alt ölçeği için .93, Eşe ve Çocuklara Duyarlılık alt ölçeği için .84 ve Evlilikten Doyum Alma alt ölçeği için .89 olarak bulunmuştur. Ölçeği oluşturan tüm maddeler üzerinden yapılan Cronbach alfa iç tutarlılık analizi sonucunda ise ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır (Kaner, 2007).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplamak üzere iletişime geçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine Haziran 2017 ile Ekim 2017 tarihleri arasında ATÖ gönderilmiştir. Çocukları OSB tanısı olan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan anne-babalara ATÖ uygulanmıştır. Okuma-yazma bilen anne-babalar ölçekleri kendileri doldururken; okuma yazma bilmeyen anne-babalar ölçekleri özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin yardımı ile doldurmuşlardır.

ATÖ'nün faktör yapısı, ölçeklerin yapılarının belirlenmesinde kullanılan temel yöntemlerden biri olan (Çelik ve Yılmaz, 2013) açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile incelenmiştir. ATÖ'nün alt ölçekleri ve toplam puan arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı ile incelenmiştir. Ölçek puanlarının iç tutarlılığı hem alt ölçekler hem de toplam puan için Cronbach alfa katsayısı ile analiz edilmiştir. ATÖ'nün güvenilirliğinin hesaplanmasında iki yarı güvenilirliği ve test-tekrar test güvenilirliği kullanılmıştır. İki yarı güvenilirliği için Spearman-Brown iki yarı güvenilirliği katsayısı hesaplanmıştır. Test-tekrar test güvenilirliği için ilk uygulama Ocak 2019, ikinci uygulama Nisan 2019 tarihinde gerçekleştirilmiş ve İzmir ilinde 36 aileden veri toplanmıştır. Veriler analiz edilerek ATÖ'nün test-tekrar test güvenilirliği, bulgular kısmında ifade edilmiştir. Ayrıca ölçek puanları madde-toplam korelasyonları açısından da analiz edilmiş ve sonuçlar bulgular kısmında rapor edilmiştir.

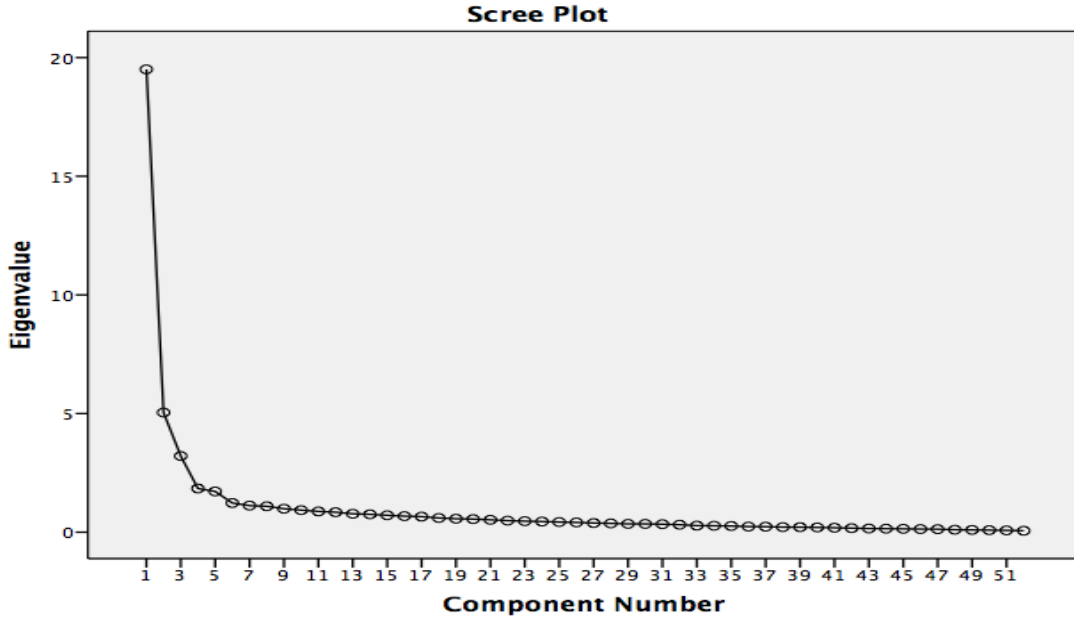
BULGULAR

OSB tanısı olan çocuk anne-babalarından toplanan verilerden elde edilen ATÖ'nün geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulgulara izleyen satırlarda yer verilmiştir.

Geçerlik Analizleri

ATÖ'nün ilk yapısının korunup korunmadığını değerlendirmek için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. ATÖ ile toplanan verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett-Sphericity testleri yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi yapabilmek için KMO değerinin .60 ve üzerinde olması ve Barlett-Sphericity testi sonuçlarının da anlamlı çıkması gerekmektedir. ATÖ ile toplanan verilerin KMO

örneklem uygunluk katsayısı .93'tür. Bu değer örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Yapılan analiz sonucunda Barlett-Sphericity testinin de anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2_{1326}=9715.571$, $p < .01$). Açıklayıcı faktör analizi sonuçları ATÖ'nün dört alt ölçeğinin faktör yapısını koruduğunu göstermiştir. Şekil 1'de verilen yamaç birikinti grafiği incelendiğinde dördüncü faktörden sonra bir platonun oluştuğu görülmektedir. Aynı zamanda, dördüncü faktörden sonra birçok faktör ortaya çıkmış olmasına rağmen bu faktörlerin özdeğerleri arasında ciddi farklılıkların olmadığı görülmektedir. Bu aşamadan sonra faktör yapısı dört faktöre odaklanarak tekrarlanmıştır.

Şekil 1. Scree Plot Faktör Dağılımları

Faktör döndürme sonuçlarına göre ATÖ'nün maddeleri incelendiğinde madde 11, madde 13, madde 14, madde 24, madde 29, madde 31 ve madde 32'nin binışik olduğu görülmüştür. Bu maddeler ölçekten çıkarılarak açıklayıcı faktör analizi tekrarlanmıştır. Binışik maddeler çıkarıldığında ATÖ'nün 45 maddelik dört faktör yapısı, toplam varyansın %59.09'unu açıklamaktadır. Döndürme sonrası faktörlerin varyansa yaptığı katkılar birinci faktör (Olumsuz Eş ve Evlilik İlişkisi) için 20.76, ikinci faktör (Duygusal Tükenmişlik) için 18.69, üçüncü faktör (Eşe ve Çocuklara Duyarlık) için 9.06 ve dördüncü faktör (Evlilikten Doyum Alma) için 10.58 olarak bulunmuştur. ATÖ'nün alt ölçeklerinin faktör yükleri Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde maddelerin faktör yüklerinin .50 ile .82 arasında değiştiği görülmektedir.

Veriler alt ölçekler boyutunda incelendiğinde ise Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi (Faktör I) alt ölçeğinin 16 maddeden oluştuğu ve bu maddelerin faktör yüklerinin .50 ile .80 arasındaki değiştiği görülmektedir. Kaner (2007) tarafından yapılan analizlerde 18 maddeden oluşan bu alt ölçekten madde 29 binışik madde olduğu için çıkarılmış, madde 19 ise Duygusal Tükenmişlik alt ölçeği altında yer almıştır. İkinci alt ölçek olan Duygusal Tükenmişlik (Faktör II) alt ölçeğinin 16 maddeden oluştuğu ve bu maddelerin faktör yüklerinin .56 ile .79 arasında değiştiği bulunmuştur. ATÖ'nün Kaner (2007) tarafından yapılan analizinde bu alt ölçeğin 17 maddeden oluştuğu görülmektedir. Bu çalışmada bu alt ölçeği oluşturan madde 11 ve 13 binışik madde olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Kaner (2007) tarafından yapılan analizde Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi alt ölçeğinde yer alan madde 19 ise bu çalışmada Duygusal Tükenmişlik alt ölçeği altında yer almıştır. Eşe ve Çocuğa Duyarlılık (Faktör III) alt ölçeğinin 7 maddeden oluştuğu ve bu maddelerin faktör yüklerinin .51 ile .82 arasında değiştiği görülmüştür. ATÖ'nün Kaner (2007) tarafından yapılan analizlerinde bu alt ölçek 11 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada bu alt ölçek başka bir alt ölçeğe madde vermemiş ancak madde 14, madde 24, madde 31 ve madde 32'in binışik madde olması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. Evlilikten Doyum Alma (Faktör IV) alt ölçeği ATÖ'nün son alt ölçeğidir. Bu alt ölçek 6 maddeden oluşmaktadır ve bu maddelerin faktör yükleri .60 ile .73 arasında değişmektedir. Bu alt ölçeğin sahip olduğu maddeler Kaner (2007) tarafından yapılan analiz sonuçlarıyla aynıdır.

Tablo 1.
ATÖ'nün Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde No	Madde	Faktör I	Faktör II	Faktör III	Faktör IV
1	Evliliğimden soğuduğumu hissediyorum.	.64			
5	Evliliğimizin sonunun geldiğini hissediyorum.	.67			
30	Evdeki sorunlar nedeniyle eşimin beni suçladığımı hissediyorum.	.58			
34	Evliliğim bana çok anlamsız geliyor.	.75			
35	Eşimle ilişki kurmak beni geriyor.	.78			
36	Evliliğimizin çok sıkıcı olduğunu hissediyorum.	.76			
37	Eşim, yaptığım hiçbir şeyden memnun kalmıyor.	.74			
38	Eşim ve çocuklarımın arasında sıkışıp kaldığımı hissediyorum.	.57			
39	Evliliğimde aradığımı bulamadım.	.64			
40	Ev işlerinin paylaşımında eşimle hep tartışırız.	.50			
41	Evliliğimin beni boğduğunu hissediyorum.	.75			
42	Eşim beni sürekli eleştirir.	.73			
43	Ne eşimle ne de çocuklarımla birlikte bir şey yapmak istiyorum.	.62			
44	Eşimle ilişkilerim benim gereksinimlerimi karşılamaktan çok uzak.	.80			
45	Eşimle annem babam arasındaki sorunlar beni çok yoruyor.	.54			
46	Eşimle cinsel ilişkim doyurucu değil.	.56			
2	Evde kendimi ruhen tükenmiş gibi hissediyorum.		.65		
3	Sabah kalktığımda, bu yaşamı bir gün daha kaldıramayacağımı hissediyorum.		.69		
4	Bazen eşime ve çocuklarıma insan değillermiş gibi davrandığımı hissediyorum.		.57		
6	Eşimle ve çocuklarımla uğraşmak gerçekten benim için çok yıpratıcı.		.58		
8	İnsanlara karşı gerçekten çok sertleştiğimi hissediyorum.		.56		
12	Evde her şey beni çok öfkeliyor.		.68		
17	Başka türlü bir yaşamım olsun istiyorum.		.68		
18	Alıp başımı gitmek istiyorum.		.62		
19	İyi bir eş olmadığımı hissediyorum.		.61		
20	Evde kendimi hasta gibi hissediyorum.		.77		
21	Her gün "Gün bitse de bir an önce yatsam" diye düşünüyorum.		.79		
22	Bir eş ve anne/baba olarak sorumluluklarım nedeniyle kendime hiç zaman ayıramıyorum.		.57		
23	Çocuklarla uğraşmaktan bıktım.		.67		
27	Eşimin ve çocuklarımla bakımının beni ruhsal olarak tükettiğini hissediyorum.		.70		
28	Eşimin ve çocuklarımla bakımı benim için çok ağır bir yük.		.70		
33	Bir eş ve anne/baba rolünün bana ağır geldiğini hissediyorum.		.58		
7	Eşimin ve çocuklarımla neler hissettiğini hemen anlarım.			.66	
9	Eşimin ve çocuklarımla sorunlarına uygun çözüm yolları buluyorum.			.78	
10	Eşimin ve çocuklarımla yaşamına olumlu katkıda bulunduğumu düşünüyorum.			.82	
15	Eşimle ve çocuklarımla yaşadığım duygusal sorunlara soğukkanlılıkla yaklaşıyorum.			.51	
16	Eşime ve çocuklarımla bakmak beni duygusal olarak doyuruyor.			.66	
25	Eşimle ve çocuklarımla rahat ilişki kurabiliyorum.			.64	
26	Eşim ve çocuklarımla birlikte zaman geçirdikten sonra kendimi rahatlamış hissediyorum.			.67	
47	Eşimle ben birbirimizi çok iyi anlıyoruz.				.64
48	Eşimle birlikte aldığımız kararlardan ve çatışmalarımızı çözme şeklimizden hoşnutum.				.70
49	Boş zamanlarımızda ailemle birlikte yaptıklarımızdan hoşnutum.				.60
50	Ana-baba olarak sorumluluklarımızı yerine getirme şeklimizden memnunuz.				.64
51	Seçme olanağım olsa evliliğimin yine aynı olmasını isterdim.				.73
52	Böyle bir evliliğimin olması beni mutlu ediyor.				.72

Ölçeğin geçerliğinin incelenmesinde alt ölçek toplam puan korelasyonları ile alt ölçekler arası korelasyonları analiz edilmiştir. Bir ölçeğin alt ölçek puanları ile ölçeğin toplam puanı arasındaki korelasyon ölçeğin geçerliğine kanıt olarak değerlendirilmektedir. ATÖ'den elde edilen toplam puan ile ATÖ'yü oluşturan alt ölçeklerin puanları arasındaki ilişkiye dair bulgular Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de yer alan analiz sonuçları incelendiğinde ATÖ toplam puanı ile alt ölçek puanları arasındaki korelasyonun .47 ile .92 arasında değiştiği ve bu ilişkinin anlamlı olduğu görülmektedir ($p < .01$). Toplam puan ile en düşük korelasyon gösteren alt ölçeğin Eşe ve Çocuğa Duyarlılık alt ölçeği olduğu ($r = .47, p < .01$), ancak bu korelasyon katsayısının orta büyüklükte bir ilişkiyi ifade ettiği ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde Eşe ve Çocuğa Duyarlılık alt ölçeği ile Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi alt ölçeği arasında ($r = .23, p < .01$) ve Eşe ve Çocuğa Duyarlılık alt ölçeği ile Duygusal Tükenmişlik alt ölçeği arasında ($r = .25, p < .01$) düşük ancak istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon olduğu görülmektedir. Diğer alt ölçekler arasındaki korelasyon katsayısının orta büyüklükte olduğu söylenebilir.

Tablo 2.

ATÖ Toplam Puanı ile ATÖ'nün Alt Ölçeklerinin Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Olumsuz Eş ve Evlilik İlişkisi	Duygusal Tükenmişlik	Eşe ve Çocuğa Duyarlılık	Evlilikten Doyum Alma
Duygusal Tükenmişlik	.73**			
Eşe ve Çocuğa Duyarlılık	.23**	.25**		
Evlilikten Doyum Alma	.64**	.47**	.49**	
ATÖ Toplam Puan	.92**	.88**	.47**	.75**

** $p < .01$

Güvenirlilik Analizleri

ATÖ'nün güvenirliliği iç tutarlılık güvenirliliği ve test-tekrar test güvenirliliğiyle analiz edilmiştir. İlk olarak iç tutarlılık güvenirliliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa katsayısı, Spearman-Brown iki yarı güvenirliliği ve madde-toplam puan korelasyonu hesaplanmıştır. ATÖ'nün iç tutarlılığını belirlemek amacıyla ölçeğin ve alt ölçeklerinin Cronbach alfa katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin 45 madde üzerinden Cronbach Alfa katsayısı .96'dır. ATÖ'nün alt ölçeklerinin Cronbach alfa katsayıları Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi için .95, Duygusal Tükenmişlik için .94, Eşe ve Çocuğa Duyarlılık için .84 ve Evlilikten Doyum Alma için .90 olarak bulunmuştur. ATÖ'nün alt ölçeklerini oluşturan tüm maddeler üzerinde yapılan iki yarı güvenirliliği incelendiğinde tüm ölçeğin Spearman-Brown iki yarı güvenirliliği .88 olarak bulunmuştur. Bu bulgu ATÖ'nün iç tutarlılık açısından güvenirliliğini destekler niteliktedir. ATÖ'yü oluşturan tüm maddeler üzerinden yapılan iki yarı güvenirliliği analizlerinin yanı sıra her alt ölçek için de iki yarı güvenirliliği analizi yapılmıştır. ATÖ'nün alt ölçeklerine göre Spearman-Brown iki yarı güvenirliliği katsayıları Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi için .94, Duygusal Tükenmişlik için .93, Eşe ve Çocuğa Duyarlılık için .78 ve Evlilikten Doyum Alma için .85 olarak bulunmuştur.

ATÖ'yü oluşturan maddelerin toplam puan ile ilişkisini ve maddelerin temsil gücünü belirlemek amacıyla madde-toplam puan korelasyonu hesaplanmış ve bu bulgular Tablo 3'te sunulmuştur. Tablo 3 incelendiğinde ATÖ'nün madde toplam puan korelasyon katsayısının .20 ile .78 arasında değiştiği; madde 7, madde 9, madde 10 ve madde 15'in madde-toplam puan korelasyon katsayısının .30'un altında olduğu görülmektedir. Bir ölçeğin, .30 ve daha yüksek madde-toplam puan korelasyon katsayısına sahip maddelerden oluşması gerektiği belirtilmektedir (Tekin, 2004). Ancak ölçeğin diğer iç tutarlılık analizlerinin yüksek çıkması ve söz konusu maddelerin tükenmişliğin ölçülmesinde önemli olması da göz önünde bulundurularak söz konusu maddelerin ölçekte kalmasına karar verilmiştir.

Tablo 3.

ATÖ'nün Madde-Toplam Puan Korelasyonları

Madde No	r_{jx}	Madde No	r_{jx}	Madde No	r_{jx}	Madde No	r_{jx}
1	.78	16	.36	30	.63	44	.74
2	.71	17	.63	33	.63	45	.54
3	.66	18	.69	34	.72	46	.51
4	.57	19	.62	35	.76	47	.53
5	.71	20	.61	36	.77	48	.57
6	.66	21	.63	37	.67	49	.49
7	.20	22	.43	38	.66	50	.54
8	.46	23	.57	39	.73	51	.68
9	.20	25	.48	40	.53	52	.68
10	.24	26	.41	41	.79		
12	.61	27	.73	42	.70		
15	.26	28	.68	43	.61		

ATÖ'nün güvenilirliğini belirlemek için yapılan son analiz test-tekrar test güvenilirliğidir. Bu amaç doğrultusunda 34 anne-babaya ATÖ uygulanmış ve üç ay sonra aynı anne-babalara ATÖ tekrar uygulanmıştır. Anne-babaların ikisinden veri alınamamıştır. ATÖ'nün toplam puan üzerinden test-tekrar test güvenilirliği .98 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin test-tekrar test güvenilirliği ise şu şekildedir; Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi alt ölçeği için .99; Duygusal Tükenmişlik alt ölçeği için .98; Eşe ve Çocuğa Duyarlılık alt ölçeği için .73 ve Evlilikten Doyum Alma alt ölçeği için .95. Test-tekrar test güvenilirlik analiz sonuçları incelendiğinde ölçeğin kararlılık açısından da güvenilir olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

ATÖ, Kaner (2007) tarafından anne-babaların evlilik ilişkisinde yaşadıkları tükenmişliği belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Kaner tarafından ATÖ geliştirilirken Maslach Tükenmişlik Ölçeği'ndeki (MTÖ) maddelerden, anne-babalara uyarlanabilecek olanlar seçilerek bu maddeler işim, iş arkadaşlarım kelimelerinin yerine evliliğim, eşim ve çocuklarım kelimeleri kullanılarak düzenlenmiştir. Ek olarak konuyla ilgili diğer çalışmalar ve tükenmişliği ölçmeyi amaçlayan araçlar incelenerek bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu süreci ölçek geliştirme aşamaları izlemiş ve dört faktörlü bir form elde edilmiştir. Dört faktör, olumsuz eş ve evlilik ilişkisi, duygusal tükenmişlik, eşe ve çocuklara duyarlılık ve evlilikten doyum alma olarak kavramsallaştırılmıştır. Olumsuz eş ve evlilik ilişkisi eş ve evliliğe yönelik olumsuz duygulara odaklanırken, duygusal tükenmişlik evliliğin eşlerde yarattığı bıkkınlık, yorgunluk ve bunaltıya, eşe ve çocuklara duyarlılık ise aile içinde yaşanan sorunlar ve eş ile çocukların gereksinimleriyle başa çıkmaya odaklanmaktadır (Kaner, 2007). Bu üç faktör MTÖ ile paralellik göstermektedir. MTÖ'de de yorgunluk, bıkkınlık ve duygusal anlamda enerjinin azalmasıyla psikolojik olarak daha fazla devam edemeyeceğini hissetmeye odaklanan duygusal tükenme, başkalarına yönelik olumsuz duygulara odaklanan duyursızlaşma ve kişinin kendi başarılarına yönelik olumsuz duygularına odaklanan kişisel başarı eksikliği olmak üzere üç faktörden söz edilmektedir (Maslach ve Jackson, 1981). ATÖ'de sıralanan noktaların dışında çalışılan örneklemin bir gereği olarak evlilikten alınan doyuma odaklanan dördüncü bir faktör bulunmaktadır. Kaner (2007) ise çalışmasında olumsuz eş ve evlilik ilişkisi ile duygusal tükenmişliğin evlilik tükenmişliğini değerlendirmek için yeterli olduğunu diğer iki faktörün ayrı olarak kullanılabileceğini belirtmiş; ancak çalışmasında anne-baba tükenmişliğini ölçmede dört faktörlü ATÖ'yü kullanmıştır.

ATÖ'nün OSB tanısı olan çocuk anne-babalarıyla yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda Kaner (2007) tarafından yapılan çalışmadaki faktör yapısını koruduğu ancak madde sayılarında binışiklik nedeniyle azalma olduğu ve bazı maddelerin Kaner'in (2007) çalışmasında yer aldığı alt faktörlerden farklı alt faktörler altında yer aldığı ve OSB tanısı olan çocuk anne ve babalarının tükenmişliklerini belirlemede güvenilir ve geçerli bir araç olarak kullanılabileceği görülmüştür.

ATÖ'nün OSB tanısı olan çocukların anne-babalarından toplanan veriler ile yapılan açımlayıcı faktör analizleri sonucunda yedi madde (11., 13., 14., 24., 29., 31., ve 32. madde) binışik olması nedeniyle ölçekten çıkarılmıştır. ATÖ'nün 52 maddeden oluşan yapısı yedi binışik maddenin ölçekten çıkarılması ile 45 maddeye düşmüştür. Bu durumun olası nedenlerinin her alt ölçek boyutunda incelenmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür. ATÖ'nün ilk alt ölçeği olan Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi alt ölçeğinde madde 29'un ("Eşim bazı şeyleri iyi yapamadığında, ondan utandığımı hissediyorum.") binışik olduğu tespit edilmiştir. Bu maddenin utanma duygusu içermesi nedeniyle duygu odaklı olarak algılanmasının, maddenin binışik olmasının nedeni olabileceği düşünülmektedir. ATÖ'nün ikinci alt ölçeği olan Duygusal Tükenmişlik alt ölçeğinde binışik olarak tespit edilen maddeler madde 11 ("Bir eş olarak sorumluluklarım beni bunaltıyor.") ve 13'tür ("Evde beni bekleyen sorumluluklarımı düşününce mideme ağrılar giriyor."). Bu iki maddenin sorumluluklardan bahsediyor olmasının ve bu sorumluluklar karşısında bireyin gösterdiği duygusal tepkiyi neden sonuç ilişkisi içinde ifade ediyor olmasının katılımcılar tarafından maddelerin anlaşılmasını zorlaştırmış ya da bazı katılımcıların duyguya değil de düşünceye odaklanmalarına neden olmuş olabileceği düşünülmektedir. Bu durum maddelerin açımlayıcı faktör analizinde binışik olmasına neden olmuş olabilir. Eşe ve Çocuklara Duyarlılık alt ölçeği ATÖ'nün üçüncü alt ölçeğidir ve ölçeğin orijinalinde bu alt ölçek altında yer alan madde 14 ("Evliliğimde kayda değer bir başarı elde ettim.") ve 24 ("Çok şeyler yapabilecek güçteyim.") binışik olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Bu maddeler incelendiğinde madde 14'ün başarıya ulaşmakla, madde 24'ün ise bir şeyler yapabilme gücüyle ilişkili olduğu görülmektedir. Her iki maddenin de eşe ve çocuklara karşı duyarlılıkla ilişkili olmadığı söylenebilir. Bu nedenle bu maddeler açımlayıcı faktör analizinde diğer faktörler altında da yakın yük değerleri almış olabilir. Bunun yanı sıra, Kaner (2007) tarafından yapılan çalışmada Olumsuz Eş ve Evlilik ilişkisi altında yer alan madde 19'un ("İyi bir eş olmadığımı hissediyorum.") açımlayıcı faktör analizi sonucunda Duygusal Tükenmişlik alt ölçeği altında yer aldığı görülmektedir. Madde 19'un duygu ile ilişkili bir ifade içeriyor olması bu değişime neden olmuş olabilir. Bu çalışmanın sonucunda yedi binışik maddenin ve başka bir alt ölçek altında yer alan bir maddenin olmasının bir diğer nedeni de Kaner (2007) tarafından

yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizlerinde araştırmanın katılımcılarını hem farklı yetersizliklere sahip hem de normal gelişim gösteren çocukların anne-babalarının oluşturmuş olması olabilir.

ATÖ'nün ilk halinde madde faktör yüklerinin .41 ile .77 arasında değiştiği görülmektedir (Kaner, 2007). Bu çalışmada ise madde faktör yüklerinin .50 ile .82 arasında değiştiği ve yükseldiği görülmüştür. Benzer şekilde döndürme sonrası dört faktörün açıkladığı varyans %59.09'dur. Kaner (2007) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında toplam 52 madde üzerinden dört faktörlü yapının toplam varyansın % 51.02'ni açıkladığı görülmektedir. Bu çalışmada madde sayısı ölçeğin ilk haline göre azalmış olmasına rağmen ölçeğin açıkladığı varyansın yüzdesi artmıştır. Sonuç olarak, ATÖ'nün Kaner (2007) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına göre bu örneklem grubunda madde sayısının 45'e düşmesine rağmen dört faktörlü yapısını koruduğu ve bu faktörlerin açıkladığı varyansın arttığı görülmüştür.

ATÖ'nün geçerliliğine ek kanıt sağlaması amacıyla yapılan alt ölçek toplam puan korelasyonlarının .47 ile .92 arasında değiştiği görülmektedir. Bu korelasyon katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .01$). Ancak bu alt ölçek toplam puan korelasyon katsayıları Kaner (2007) tarafından yapılan ilk çalışmaya göre düşüktür. Ölçeğin ilk çalışmada alt ölçek toplam puan korelasyonları .73 ile .95 arasında değişmektedir (Kaner, 2007). Bu duruma katılımcı sayısının ve madde sayısının ilk yapılan çalışmaya göre düşük olmasının neden olabileceği düşünülmüştür. Geçerlik için diğer bir kanıt ise alt ölçeklerin birbirleriyle korelasyonlarının incelenmesidir. OSB tanısı olan çocuk anne-babalarından elde edilen veriler ile yapılan bu çalışmada alt ölçekler arası korelasyonun istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($p < .01$). ATÖ'nün alt ölçekleri arasındaki korelasyon .23 ile .73 arasında değişmektedir. En düşük iki korelasyon katsayısı Eşe ve Çocuğa Duyarlılık alt ölçeği ile Olumsuz Eş ve Evlilik İlişkisi ($r = .23$, $p < .01$) ve Eşe ve Çocuğa Duyarlılık ile Duygusal Tükenmişlik arasındadır ($r = .25$, $p < .01$). Kaner (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bu ölçekler arasındaki korelasyonun sırasıyla .65 ve .68 olduğu görülmektedir. Ayrıca Kaner'in (2007) yaptığı çalışmada alt ölçekler arasındaki korelasyon .51 ile .88 arasında değişmektedir. Alanyazında çok faktörlü ölçeklerde alt ölçekler arasındaki korelasyonun orta büyüklükte ve anlamlı olması beklenir. Korelasyon katsayısı yükseldikçe alt ölçeklerin ölçtüğü değişkenler birbirine yaklaşır ve bu durum alt ölçeklerin benzeşik değişkenleri ölçtüğüne yönelik kanıt olarak değerlendirilir. Bu nedenle bu çalışmada elde edilen alt ölçeklerin birbirleriyle korelasyonlarının orta büyüklükte olmasının geçerlik için yeterli olduğu düşünülmüştür.

Hem geçerlik hem de güvenilirlik için bir kanıt olarak kabul edilen madde-toplam puan korelasyonu ATÖ'nün OSB tanısı olan çocuk anne-babalarından toplanan verileri için de hesaplanmıştır. Bu çalışmada 45 maddeden oluşan ATÖ'nün madde toplam puan korelasyonlarının .20 ile .78 arasında değiştiği görülmektedir. Madde 7, 9, 10 ve 15'in madde-toplam puan korelasyonlarının .30'un altında olmasına rağmen ölçeğin faktör yapısının bozulmaması, açıkladığı varyans miktarının yüksek olması ve söz konusu maddelerin alt ölçek üzerinden hesaplanan madde toplam puan korelasyonlarının yüksek olması nedeniyle ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Bunların yanı sıra, madde toplam puan korelasyonları düşük olan maddeler incelendiğinde bu maddelerin Eşe ve Çocuklara Duyarlılık alt ölçeğinde yer aldıkları görülmektedir. Aynı zamanda bu maddelerin bireyin verili olan ipuçlarından duruma yönelik yordama yapmalarını ölçmek için yapılandırıldığı da söylenebilir. Bu nedenle, bu maddelerin söz konusu alt ölçek ve ölçeğin tümü için önemli olduğu düşünülmüştür. Kaner (2007) tarafından yapılan çalışmada ATÖ'nün madde toplam puan korelasyonlarının .31 ile .65 arasında değiştiği görülmektedir. İlk çalışmadaki negatif korelasyona sahip olan maddelerin ters çalışan maddeler olduğu görülmektedir. Kaner (2007) tarafından yapılan çalışmada düşük korelasyona sahip olan bazı maddeler bulunmaktadır. Bu nedenle madde-toplam puan korelasyonu açısından her iki çalışmanın da benzer özellikler taşıdığı söylenebilir.

ATÖ'nün güvenilirliği Cronbach alfa katsayısı ve iki yarı güvenilirliği ile iç tutarlılık açısından ve test-tekrar test güvenilirliği ile zamanda tutarlılık açısından analiz edilmiştir. Bu çalışmada ATÖ'nün 45 madde üzerinden Cronbach alfa katsayısı .96'dır. Kaner (2007) tarafından yapılan çalışmada 52 madde üzerinde ATÖ'nün Cronbach alfa katsayısının .89 olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ATÖ'nün son halinin Cronbach alfa katsayısının ilk halinden daha yüksek olarak bulunmuştur. Bunun yanı sıra alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları incelendiğinde bu çalışmada elde edilen katsayıların Kaner (2007) tarafından ulaşılan katsayılardan genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ATÖ'nün güvenilirliğinin belirlenmesinde bir diğer yöntem olan iki yarı güvenilirliği de hesaplanmıştır. ATÖ'nün bu örneklem üzerinden hesaplanan iki yarı güvenilirliği .88'dir. Bu katsayı iki yarı güvenilirliği olduğu için güvenilirliğin en düşük katsayısı olarak kabul edilmektedir. Kaner (2007) tarafından yapılan ilk çalışmada iki yarı güvenilirliği hesaplanmamıştır. ATÖ'nün toplam puan üzerinden hesaplanan test-tekrar test güvenilirliği katsayısı ise ölçeğin zamanda kararlı ölçme gerçekleştirdiğini göstermektedir. ATÖ'nün alt ölçeklerinin test-tekrar test güvenilirlik katsayıları incelendiğinde ise en düşük katsayının .73 ile Eşe ve Çocuğa Duyarlılık alt ölçeğine ait olduğu görülmektedir. Ancak bu değer kabul edilebilir sınırlar içindedir.

Sonuç olarak, OSB tanısı olan çocuk anne-babaları üzerinden yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri ATÖ'nün madde sayısının 45'e düşmesine rağmen dört faktörlü yapısını koruduğunu ve bu yapının varyansın %59'unu

açıkladığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda ATÖ'nün son halinin geçerliğinin alt ölçek toplam puan korelasyonları ve alt ölçeklerin birbirleriyle korelasyonları tarafından desteklendiği söylenebilir. ATÖ'nün güvenilirlik özellikleri incelendiğinde iç tutarlılık ve test-tekrar test güvenilirliği açısından aracın güvenilir olduğu söylenebilir. Analiz sonuçları incelendiğinde ATÖ'nün OSB tanısı olan çocuk anne-babalarının tükenmişliklerini ölçmek için geçerli ve güvenilir bir araç olarak kullanılabilmesi görülmektedir.

Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı katılımcı sayısıdır. Bu nedenle veriler değerlendirilirken katılımcı sayısının analiz sonuçlarına etkisinin olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, gelecek araştırmalarda ATÖ'nün psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesinde katılımcı sayısının artırılması ölçeğin psikometrik özelliklerinin daha nitelikli bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Araştırmanın ikinci sınırlılığı ise benzer ölçekler geçerliğine, ölçeğin geçerliğinin değerlendirilmesi için bakılmamış olmasıdır. Gelecek araştırmalarda anne-baba tükenmişliğinin değerlendirilmesinde kullanılacak bir ölçek ile ATÖ'nün geçerliğinin tekrar gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- American Psychiatric Association (APA) (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5. Ed.) (DSM-5). Arlington: American Psychiatric Association.
- Ardıç, A. (2013). *Otistik spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ailelerine yönelik bir psiko-eğitsel grup programının ebeveynlerin bazı psikolojik değişkenleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Atagün, İ. M., Balaban, Ö. D., Atagün, Z., Elagöz, M., & Özpolat, A. Y. (2011). Kronik hastalıklarda bakım veren yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3),513-552.
- Aydoğan, D., & Kızıldağ, S. (2017). Examination of relational resilience with couple burnout and spousal support in families with a disabled child. *The Family Journal*, 25(4), 407-413.
- Bresó, E., Salanova, M., & Schaufeli, W.B (2007). In search of the 'third dimension' of burnout: Efficacy or inefficacy? *Applied Psychology: An International Review*, 56(3), 460-478.
- Chadwick, D. D., Mannan, H., Garcia, I. E., McConkey, R., O'Brien, P., Finlay, F., & Harrington, G. (2013). Family voices: Life for family carers of people with intellectual disabilities in Ireland. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 26(2) 119-132
- Cin, F. M., Aydın, M. A., & Arı, E. (2017). Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 19-32.
- Crocket, J., Woodfield, W., & Smith, S. (2005). The sacred responsibility of mothers.<http://www.foeverfamilies.net/xml/articles/SacredResponMothers.aspx?publication=short> adresinden edinildi.
- Çelik, H. E., & Yılmaz, V. (2013). *Lisrel 9.1 ile yapısal eşitlik modellemesi: Temel kavramlar, uygulamalar, programlama*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Davis, N. O., & Carter, A. S. (2008). Parenting stress in mothers and fathers of toddlers with autism spectrum disorders: Associations with child characteristics. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(7), 1278–1291.
- Demirhan, E., İçağasıoğlu, A., Öcal-Eriman, E., Gücük-Tezel, C., Baklacioğlu, H.Ş., Haliloğlu, S., & Aras, H. (2011). Burnout of primary caregivers of children with cerebral palsy. *Nobel Medicus*, 7(3), 22-27.
- Duarte, C. S., Bordin, I. A., Yazigi, L., & Mooney, J. (2005). Factors associated with stress in mothers of children with autism. *Autism*, 9(4), 416-427.
- Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (52), 37-52.
- Figley, C. R. (Ed.). (1998). *Burnout in families: The systematic costs of caring*. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff burn-out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159-165.
- Griffith, G. M., Hastings, R. P., Nash, S., & Hill, C. (2010). Using matched groups to explore child behavior problems and maternal well-being in children with Down syndrome and autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40(5), 610-619.
- Hastings, R. P. (2003). Child behavior problems and partner mental health as correlates of stress in mothers and fathers of children with autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47 (4), 231-237.
- Hu, Q., & Schaufeli, W.B. (2009). The factorial validity of the Maslach Burnout Inventory- Student survey in China. *Psychological Reports*, 105 (2), 394-408.
- Johnson, B., & Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları: Nicel, nitel ve karma araştırmalar* (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Kaner, S. (2007). *Öğretmenlerin ve anne-babaların öz-yetkinlik inançları, tükenmişlik algıları ve çocukların problem davranışları*. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Raporu.
- Kendall-Tackett, K. (2001). Motheringburnout: What it is and what you can do. *New Beginnings*,18(3), 84-87.
- Köker, S. (1991). Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükler, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürülü çocukların kardeşlerinin özürle ilgili bilgi düzeylerine ve özürülü kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Lindström, C., Aman, J., & Norberg, A. L. (2010). Increased prevalence of burnout symptoms in parents of chronically ill children. *Acta Paediatrica*, 99(3), 427-432.

- Lindström, C., Aman, J., Anderzen-Carlsson, & Norberg, A. L. (2016). Group intervention for burnout in parents of chronically ill children: A small-scale study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 30(4), 678-686.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burn out. *Journal of Organizational Behavior*, 2(2), 99-113.
- Melamed, S., Kushnir, T., & Shirom, A. (1992). Burnout and risk factors for cardiovascular diseases. *Behavior Med*, 18(2), 53-60.
- Norberg, A. L. (2007). Burnout in mothers and fathers of children surviving brain tumour. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 14(2), 130-137.
- Norberg, A. L., Mellgren, K., Winiarski, J., & Forinder, U. (2014). Relationship between problems related to child late effects and parent burnout after pediatric hematopoietic stem cell transplantation. *Pediatric Transplantation*, 18(3), 302-309.
- O'Shea, D. J., O'Shea, L. J., Algozzine, R., & Hammitte, D. J. (2001). *Families and teachers of individuals with disabilities: Collaborative orientations and responsive practices*. Boston: Allyn & Bacon.
- Poslawsky, I. E., Naber, F. B. A., Van Daalen, E., & Van Engeland, H. (2014). Parental reaction to early diagnosis of their children's Autism Spectrum Disorder: An exploratory study. *Child Psychiatry and Human Development*, 45(3), 294-305.
- Segeren, L., & Fernandes, F. D. M. (2016). Correlation between verbal communication of children with autism spectrum disorders and the level stress of their parents. *Audiology - Communication Research*, 21, 1-8.
- Shearn, J., & Todd, S. (1997). Parental work: An account of the day-to-day activities of parents of adults with learning disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 41(4), 285-301.
- Stanojević, N., Nenadović, V., Fatić, S., & Stokić, M. (2017). Exploring factors of stress level in parents of children with autistic spectrum disorder. *Specijalna Edukacija I Rehabilitacija*, 16(4), 445-463.
- Tomanik, S., Harris, G. E., & Hawkins, J. (2004). The relationship between behaviours exhibited by children with autism and maternal stress. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 29(1), 16-26.
- Tunçel, A. (2017). *Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan nelerin depresyon, tükenmişlik ve umutsuzluk düzeylerinin otizmin ağırlık derecesine göre karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Verep, S. (2005). *Zihinsel engelli çocuk annelerine verilen hemşirelik eğitiminin annelerin tükenmişliğini azaltmaya etkisi*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Weiss, J. A., Wingsiong, A., & Lunsy, Y. (2014). Defining crisis in families of individuals with autism spectrum disorders. *Autism*, 18(8), 985-995.
- Weiss, M. J. (2002). Hardiness and social support as predictors of stress in mothers of typical children, children with autism, and children with mental retardation. *Autism*, 6(1), 115-130.

Avşar Ardıç
avsarardic35@hotmail.com
Seray Olçay
solcaygul@gmail.com